

AZ EMBERI MÉLTÓSÁGHOZ VALÓ JOG ÉS A MAGYAR DEMOKRATIKUS ÁTMENET

CATHERINE DUPRÉ KÖNYVÉRŐL*

I.

1948-ban példátlan nemzetközi egyetértéssel fogadták el azt a dokumentumot, amely kimondja, hogy „az emberiség családja minden egyes tagja méltóságának, valamint egyenlő és elidegeníthetetlen jogainak elismerése alkotja a szabadság, az igazság és a béke alapját a világon”.¹ Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatának harminc cikke az emberi méltóság nevében hív fel egy sor emberi jog védelmére. Ahogy Jacques Maritain találóan megjegyezte: hogy az egyetemes nyilatkozat harminc húrján melódiák születnek vagy fals nyikorgás hangzik fel, főként attól függ, kialakul-e az emberi méltóság kultúrája.²

A német alaptörvény (1. cikk), az 1992. évi izraeli alaptörvény az emberi méltóságról és a szabadságról (2. cikk), a dél-afrikai átmeneti alkotmány (10. cikk) és a demokratikus átmenetet lezáró alkotmány (10. cikk) nagyon különböző alkotmányos és jogi kultúrában rendelkezik az emberi méltóság védelméről.³ E méltóságklauszulák nem maradtak üres frázisok: a joggyakorlatban az alapjogvédelem és az alkotmányosság sarokköveivé váltak. A német alaptörvénynek a méltóság sérthetetlenségét kimondó cikkét alapveti igénytel fogalmazták meg,⁴ a német szövetségi Alkotmánybíróság pedig alapjogi gyakorlatának központi elemévé tette az emberi méltóság sérthetetlenségét.⁵ A Lüth-ügyben a német bíróság kimondta, hogy az alaptörvény nem értéksemleges, az alapjogi rendelkezések objektív értékhierarchiát képeznek le és védenek. Bár az értékhierarchia elrendeződése egyes esetek körülményeinek megfelelően változik, az értékrend középponti eleme a közösségben szabadon kibontakozó személyiség méltósága.⁶ A német joggyakorlat tehát nem örök érvényű méltóságfogalomra támaszkodik, a német Alkotmánybíróság teret enged módosulásainak.⁷

Az apartheid örökségével nap mint nap szembesülő dél-afrikai Alkotmánybíróság joggyakorlatának szintén hangsúlyos eleme az emberi méltóság védelme. Az emberi méltóság védelmi körének kialakítá-

sakor a dél-afrikai alkotmánybírák ötvözték a nyugati alkotmányos gyakorlatban kialakított méltóságfogalom elemeit az afrikai kultúrkörben ismert megközelítések sajátosságaival. A halálbüntetés eltörlését kimondó Makwanyane-határozatban⁸ Chaskalson bírónak a bíróság közös álláspontját ismertető indokolása a méltóságfogalom külföldi és nemzetközi joggyakorlatban ismert elemeire alapoz. Ezt a megközelítést Mokgoro bírónő párhuzamos véleményében az „ubuntu” elemeivel gazdagította.⁹ „Az ubuntu általánosságban emberiséget jelent. Legalapvetőbb jelentése: személyiség és moralitás. Átvitt értelemben, mint *umuntu ngumuntu ngabantu*, hangsúlyozza a közösséghez tartozásnak a közösség fennmaradásában betöltött központi szerepét. Olyan elemeket ötvöz, mint a közösséghez tartozás, könyörület, tisztelet, emberi méltóság, a közösség alapvető elveinek tiszteletben tartása és a közösségi összetartozás, de legelemibb jelentésében az emberi méltóságot és a moralitást jelöli.”¹⁰

A dél-afrikai demokratikus átmenetet lezáró alkotmány szövege nem említi az „ubuntut”, az Alkotmánybíróság azonban megőrizte joggyakorlatában.¹¹ Az „ubuntu” olyan iránytűvé vált, amely az alkotmány egyes rendelkezéseinek értelmezésekor segíti az eligazodást a lehetséges értékvalasztások között Dél-Afrika soknemzetiségű, multikulturális politikai közösségében.¹²

Eltérően a német, izraeli és dél-afrikai alkotmányoktól, egy sor alaptörvény – köztük Kanada, Franciaország, illetve az Egyesült Államok alkotmánya – nem tesz említést az emberi méltóság védelméről. Az elmúlt években azonban ezen országok alkotmányjogi gyakorlatában is feltűnt egyes alapjogok méltóság alapú megközelítése. A Law kontra Kanada-ügyben Iacobucci bíró kifejtette: a kanadai alapjogi Charter diszkriminációt tiltó 15. cikkének célja, hogy „megakadályozza az alapvető emberi méltóságnak és szabadságnak a hátrányos megkülönböztetés, sztereotípiák, politikai vagy társadalmi előítéletek miatt bekövetkező sérelmét; valamint hogy előmozdítsa egy olyan társadalmi rendet, amely-

* DUPRÉ: *Importing the Law in Post-Communist Transitions* (Rendszerváltás kori jogátvétel a posztkommunista országokban), Oxford, Hart Publishing, 2003, 217 oldal.

ben a jog mindenkit egyenlő emberi lényként, illetve a kanadai társadalom gondoskodására, megbecsülésére és figyelmére azonos módon képes és érdemes egyenértékű tagjaként ismer el”.¹³ Kifejezett alkotmányos rendelkezés hiányában a francia alkotmány preambulumban felhívott 1946. évi alkotmány preambulumban nyitó gondolataira¹⁴ hivatkozva a francia Alkotmánytanács a bioetika ügyben megállapította, hogy az emberi méltóság védelme alkotmányos jelentőségű elv (*principe a valeur constitutionnelle*).¹⁵

Az emberi méltóság sérthetetlenségét az Egyesült Államok alkotmánya sem említi. Talán ezért is okozott meglepetést Brennan bíró, amikor 1972-ben a *Furman* kontra *Georgia*-ügyben az emberi méltóság sérthetetlenségére hivatkozva tartotta alkotmányellenesnek a halálbüntetést.¹⁶ Négy év múlva azonban az emberi méltóság védelmében fellépő Brennan bíró kisebbségben maradt a Legfelső Bíróságban a halálbüntetés alkotmányosságát támogatók többségével szemben.¹⁷ A méltóság alapú érvelés az 1990-es években jelent meg újra a bíróság alapjogi ítéleteiben. A *Casey*-ügyben O'Connor bírónő kijelentette, hogy a terhesség megszakításáról hozott döntés az ember életében talán az egyik legszemélyesebb döntés, az emberi méltóság és az önrendelkezés megnyilvánulása, és mint ilyen, a 14. alkotmánykiegészítés alapján a szabadság alkotmányos védelmi körébe tartozik.¹⁸ A közelmúltban pedig a *Lawrence* kontra *Texas*-ügyben a Legfelső Bíróság többségi álláspontja egyértelműen kimondta: az alkotmány biztosítja, hogy nagykorú személyek személyi szabadságuk és méltóságuk megőrzése mellett magánéletük részeként homoszexuális kapcsolatot létesítsenek.¹⁹

Az emberi méltóság védelme az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) joggyakorlatában is egyre hangsúlyosabb szerephez jut. Kezdeti gyakorlatában a testület az emberi méltóság védelmét a kínzás és az embertelen bánásmód tilalmának (3. cikk) kontextusában említette.²⁰ Néhány elejtett hivatkozás²¹ nyomán a *Pretty*-ügyben az emberi méltóság védelmét a magánszféra-védelem meghatározó elemévé emelte.²² Ezt követően az EJEB többször is megerősítette a magánszféra védelme és az emberi méltóság kapcsolatát, ismételten kiemelve, hogy „az emberi méltóság és szabadság védelme az egyezmény lényege”.²³ E példák ismeretében nem meglepő, hogy a nizzai alapjogi karta 1. cikkében rendelkezik az emberi méltóság sérthetetlenségéről.²⁴

II.

Catherine Dupré könyve az emberi méltóság védelmének a demokratikus átmenetben betöltött szere-

pét vizsgálva betekintést nyújt az emberi méltóság kultúrájának egyik dimenziójába. A magyar Alkotmánybíróságnak az emberi méltósághoz való jogra vonatkozó joggyakorlata Dupré szerint úgy érthető meg, mint az importált külföldi jog magyar viszonyokra történő alkalmazása. Feltevése szerint igazolható, hogy az AB a természetjogi érvelés mintájára szelektíven adaptálta a német szövetségi Alkotmánybíróság méltóságfogalmának egyes elemeit (154). A magyar alkotmánybírák külső forrásból származó, ám történeti és nemzeti közegükből kiszakított értékválasztásokkal itatták át a magyar alkotmány szövegét (11–12, 157–161), s az így létrehozott méltóságfogalmat használta fel aztán az AB a kommunista örökség lebontására (6. fejezet).

Amint Dupré megjegyzi, a posztkommunista alkotmányokban az emberi méltósághoz való jog nem közönséges alapjog, sokkal inkább jelképes kijelentés egy eljövendő társadalmi berendezkedésről (7, 25–26). Bár az emberi méltóság védelmének nyelvén szólnak, a posztkommunista alkotmányokat olvasva nem árt az óvatosság: nem könnyű különbséget tenni ígéret és reflex között. „A kommunista alkotmányfelfogás szerint egy alkotmány legyen programadó [...] az alkotmány, mely a jövőről lázálmodik [...] képtelen a társadalmat, a polgárokat megvédeni az államhatalomtól [...] Az alkotmányosságot szolgáló, működő [...] alkotmányok nem egy megvalósítandó jövőbeli társadalmat írnak elő, másról szólnak. A mindenkor előző rendszerrel kapcsolatos félelmekről, és hogy ezek alapján miként kellene gyakorolni a hatalmat.”²⁵

Egy új demokrácia játékszabályait kialakító alkotmánybíróságnak számos kihívással kell szembenéznie; ilyenkor a külföldi joggyakorlatból vett minták megbízható megoldási lehetőségekkel kecsegtetnek. Dupré úgy találja, hogy ilyen pillanatokban a magyar AB a „modern alkotmányok” szabályozási megoldásaira hivatkozva valójában a német alkotmányjogi gyakorlat egyes elemeit importálta (89–95). Ez a választás egyrészt a német szövetségi Alkotmánybíróság értelmezési gyakorlatának presztízsével és sikerével indokolható, másrészt annak tudható be, hogy a magyar bírák a szóba jöhető külföldi példák közül a német alkotmányjogot ismerték a legjobban (95–101). Nem elhanyagolható szempont továbbá, hogy a német Alkotmánybíróság egyes döntései valóban jól alkalmazhatónak bizonyultak a magyar AB előtt megforduló ügyekben (101–104). Dupré elemzése számos ponton mutat ki rokonságot (például 92–94), illetve szövegszerű egyezéseket (66–68, 96–97) a német és a magyar alkotmánybíróági határozatok indokolásában. Nem lép túl azonban az egybeesések bemutatásán, így az olvasóra bízva, összefüggésbe hozhatók-e ezek az egyezések, s ha igen,

mennyiben, a német és a magyar jogrendszer és jogi kultúra közös hagyományaival.

A könyv központi kérdése, hogy miként járult hozzá a magyar AB által szelektíven importált német méltóságfogalom a demokratikus átmenet során a magyar alkotmányosság megteremtéséhez. A német és a magyar abortusz határozatok²⁶ összehasonlító elemzése egyértelműen kimutatja, hogy bár vannak hasonlóságok a két alkotmánybíróság méltóságfogásában, a bíróságok gondolatmenete lényegesen eltér egymástól (114). Dupré úgy találja, hogy a magyar AB az emberi méltóság liberális koncepcióját vallja magáénak, az egyéni önrendelkezést hangsúlyozva, miközben háttérbe szorítja a méltóságfogalomnak a német joggyakorlatban közismerten meghatározó szerepet betöltő közösségi és társadalmi vonatkozását (149). Dupré szerint ez a liberális-individualista méltóságfogás²⁷ a magyar halálbüntetés határozat egyik gyenge pontja, mivel a magyar AB az egyén méltóságára hivatkozva figyelmen kívül hagyta a társadalom büntetés iránti igényét és más bűnmegelőzési szempontokat (124). Ez a megközelítés kétségkívül eltér a magyar szakirodalomban ismert álláspontoktól.

Szinte közhely, hogy a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban az emberi méltóság több szinten és formában élvez védelmet. Az emberi méltóság védelmének ezen összetett rendszerét az AB évtizedes munkával alakította ki, olyan határozatok hosszú sora révén, amelyeknek csupán töredéke jutott el az idegen nyelvű szakmai közönséghez. Az emberi méltósághoz való jognak az élethez való joggal egységben alkotott sérthetetlensége a magyar méltóságvédelem építményének legmagasabb – az eutanázia határozatban²⁸ nemrég kissé megbillent – szintje. A magyar alkotmányos méltóságvédelemnek a külső megfigyelő számára talán legtalánosabb eleme a rendszer legalacsonyabb szintje: az egyenlő méltóságú személyként kezelés elve. Az AB ennek segítségével terjesztette ki az alkotmány 70/A. §-ának védelmi körét a hátrányos megkülönböztetés mindazon eseteire, amelyeket az alkotmány nem nevesít.

Mivel kisegítő jogvédelmi mechanizmus, az egyenlő méltóságú személyként kezelés elve igen különböző esetekben merül fel, gyakran olyan kérdésekben, amelyek megválaszolását látszólag más, hangsúlyosabb alkotmányjogi megfontolások határozzák meg. A kárpótlási ügyek jól példázzák, mennyire összetett feladat a méltóságfogalom megragadása az AB érvelésében. Az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlása kapcsán az AB vizsgálta, alkotmányos-e a törvényben a koncentrációs táborok és a munkatáborok áldozata-

inak megkülönböztetése a kárpótlási eljárásban.²⁹ A törvényi különbségtétel alkotmányosságát az AB az egyenlő méltóságú személyként kezelés mentén vizsgálta. Az emberi méltóság védelmén túl azonban az érdemi elbírálás során az AB kárpótlási ügyekben kialakított joggyakorlatának alapelvei bizonyultak meghatározónak; így például a kárpótlás ex gratia természete, valamint a törvényhozó mérlegelési szabadsága. A kárpótlási ügyekből ismert joggyakorlat alapelveinek következetes alkalmazása, valamint az egyenlő méltóságú személyként kezelés kisegítő jellege tehát legalább részleges magyarázatot adhat az ügyben a méltóság alapú érvelésnek Dupré szerint megfigyelhető sutaságaira (117–119).

Az emberi méltósághoz való jogot érintő magyar joggyakorlat központjában az emberi méltóságot mint anyajogot, általános személyiségi jogot, illetve mint önrendelkezési szabadságot tételező ügyek állnak (66–68).³⁰ Az általános személyiségi jog vonzáskörében az AB olyan jogi tárgyakkal biztosít védelmet, amelyeket az alkotmány nem nevesít alapjogként, a jogkorlátozás mércéje pedig az AB által rendszeresen alkalmazott alapjogi teszt (szükségesség-arányosság). Dupré téziseinek erői épp ezen ügyek vizsgálata során mutatkoznak meg (75–86, 100–112). Itt mutatható ki a legélesebben, hogyan használta fel az AB a 1990-évek közepén az emberi méltósághoz való jogból, illetve az általános személyiségi jogból levezetett jogokat az állam hatalmának korlátozására. Ebben az időszakban az AB gyakorlatában a szubszidiárius alapjogok perifériára szorították az alkotmánynak az 1989. évi módosításokat megelőző időkből származó, kétes pedigérfű rendelkezéseit (136–154). Dupré szerint az AB felszámolta ugyan a szocialista alkotmányosság maradványait, de a múlt örökségével nem nézett szembe (191).

Mindez igazolni látszik Hannah Arendtnek az emberi jogokról és az emberi méltóságról tett megfigyeléseit, valamint megfelel annak a szerepfelfogásnak, amelyet az AB az igazságtételi és kárpótlási ügyekben nyíltan kifejtett. Arendt *A totalitarizmus gyökerei*³¹ című művében nem foglalja ugyan rendszerbe az alkotmányosságról és az emberi jogokról alkotott nézeteit, hangsúlyozza azonban, hogy az alkotmányos demokrácia intézményeinek elsődleges feladata, hogy védelmet nyújtsanak a totalitárius államok szabadságkorlátozó eszközeivel és törekvéseivel szemben.³² Ebben a megvilágításban az AB individualista méltóságfogása nem tűnik megfontolatlan alapjog-értelmezési stratégiának.

A magyar AB nem tekintette feladatának, hogy ítélkezzen a múlt és az elmúlt politikai rendszerek felett. A Zétényi–Takács-ügyben hozott határozat emlékeztet szavaival: „A rendszerváltás a legalitás alap-

ján ment végbe [...] A régi jog továbbra is hatályban maradt. Az elmúlt fél évszázad különböző rendszereinek legitimitása ebből a szempontból közömbös, illetve a jogszabály alkotmányossága tekintetében nem értelmezendő kategória.”³³

Sólyom László, az AB első elnöke egyértelművé tette, hogy az AB a jogfolytonosság és a jogállamiság alapjain, az alapjogi aktivizmus eszközeivel építette fel joggyakorlatát.³⁴ Az elmúlt rendszer maradványainak felszámolása és az új, demokratikus alkotmányos berendezkedés kialakítása során az AB tehát bevallotta az alapjogvédelem eszközeire támaszkodott. Ahogy a demokratikus átmenetek mélyebb összefüggéseit vizsgálva Ruti Teitel is megállapította, a „legalitáshoz való – néhol esetleges – ragaszkodás a liberális állam olyan sajátossága, mely az átmeneti alkotmányosság időszakában a politikai identitás kialakításának a jogok és kötelezettségek nyelvén ad jogi keretet”.³⁵

III.

Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata korában a nyugati kultúrkörben az emberi méltóság védelme elválaszthatatlanul kapcsolódik az emberi jogok tiszteletben tartásához. A nyugati emberi jogi kánon védelmezői aprólékos vizsgálódás tárgyává tesznek minden olyan kísérletet, amely az emberi méltóságot vagy az emberi jogokat más szempontok szerint láttatja.³⁶ Innen szemlélve az iszlám tanításai, az ázsiai értékek vagy a demokratikus átmenet alkotmányossága csupán eltérések az elfogadott egyetemes mércétől. Nem kizárható azonban, hogy ezen eltérések némelyike az emberi jogok védelmezői számára sem tanulság nélkül való alternatív megközelítési lehetőségeket rejt magában. Hiszen amint azt a fenti példák is igazolják, az emberi méltóság fogalma nem ragadható meg egy örök időkre szóló egyetemes definícióval. Az alkotmánybíráskodásban használt méltóságfogalom megértésének előfeltétele az adott bíróság joggyakorlatát övező történelmi, társadalmi, jogi és politikai kontextus alapos ismerete. Az emberi méltóság fogalmának megismerése nem pusztán úri passzió egy olyan korban, amelyben a valóság egy működőképes megoldás reményében egy napon szállítja a biotechnológia legújabb kihívásait és a frissen legyőzött diktátortól megszabadított sokvallású politikai közösség problémáit az emberi jogok védelme iránt érdeklődő közösség színe elé. Catherine Dupré könyve e napi kihívások árnyékában kínál lehetőséget az emberi méltóság és a demokratikus átmenet viszonyának újragondolására.

Uitz Renáta

JEGYZETEK

1. Emberi jogok egyetemes nyilatkozata, 1948.
2. Idézi Mary Ann GLENDON: *Knowing the Universal Declaration Of Human Rights*, Notre Dame Law Review, 1998, 1153, 1173.
3. Lásd *Emberi jogok*, szerk. HALMAI Gábor, TÓTH Gábor Attila, Budapest, Osiris, 2003, 260–261 (a továbbiakban *Emberi jogok*).
4. Ernst BENDA: *The Protection of Human Dignity* (Article 1 of the Basic Law), SMU Law Review, 2000, 443, 445.
5. A német joggyakorlat ismertetése magyarul: *Emberi jogok*, 272–275.
6. BVerfGE 7, 198 (1958).
7. Lásd például BVerfGE 45, 187 (1977).
8. *S. versus Makwanyane and Another*, CCT/3/94; 1995(3)SA 391 (CC); 1995(6) BCLR 665 (CC) (a továbbiakban *S. versus Makwanyane*).
9. Az ubuntu szó zulu nyelven olyan fogalmat jelöl, amelynek megfelelője egy sor más afrikai nyelvben is megtalálható, az angol nyelvű szótárak azonban nem tartalmaznak ehhez hasonló kifejezést. Peter Norbert BOUCKAERT: *Shutting Down the Death Factory. The Abolition of Capital Punishment in South Africa*, Stanford Journal of International Law, 1996, 287, 310.
10. *S. versus Makwanyane*, para 38 (Mokgoro bírónő párhuzamos véleménye).
11. Például *Hoffmann versus South African Airways* (CCT17/ 00), 2001 (1) SA 1 (CC); 2000 (11) BCLR 1235 (CC).
12. Lourens M. du PLESSIS: *The Evolution of Constitutionalism and the Emergence of a Constitutional Jurisprudence in South Africa, An Evaluation of the South African Constitutional Court's Approach to Constitutional Interpretation*, Saskatchewan Law Review, 1999, 2999, 315.
13. *Law and Canada* (Minister of Employment and Immigration).
14. „Annak a győzelemnek a másnapján, amelyet a szabad emberek arattak az emberi nem szolgálatba kényszerítése és a lealacsonyítására törekvő rendszerek felett, a francia polgárok ismételtel kijelentik, hogy az emberi lét, tekintet nélkül a faji, vallási vagy meggyőződésbeli különbségekre, elidegeníthetetlen és szent jogokat élvez.” (Saját fordítás.)
15. Décision n 94-343/344 DC du 27 juillet 1994, 2. Considerant. Megerősítésére lásd Décision n 96-377 DC du 16 juillet 1996.
16. *Furman versus Georgia*, 408 US 238, 257 (1972) (Brennan bíró párhuzamos véleménye).
17. *Gregg versus Georgia*, 428 US 153 (1976).
18. *Planned Parenthood versus Casey*, 505 US 833 (1992). A tizennegyedik alkotmánykiegészítésben védett szabadság, valamint az önrendelkezés és méltóság kapcsolatá-

- ra lásd még O' Connor bírónő párhuzamos véleményét: *Cruzan versus Director, Missouri Department of Health*, 497 US 261, 289 (1990).
19. *Lawrence versus Texas*, 123 S. Ct. 2472, 2478 (2003) (Kennedy bíró).
 20. Mark JANIS, Richard KAY, Anthony BRADLEY: *European Human Rights Law, Text and Materials*, Oxford, Oxford University Press, 20012, 102.
 21. Lásd *C. R. versus United Kingdom*, application no. 20190/92, 22 November 1995; *Kokkinakis versus Greece*, application no. 00014307/88, 25 May 1993 (Martens bíró részbeni különvéleménye); *Cossey versus United Kingdom*, application no. 10843/84, 27 September 1990 (Martens bíró különvéleménye).
 22. *Pretty versus United Kingdom*, application no. 2346/02, 29 April 2002.
 23. *I. versus United Kingdom*, application no. 25680/94, 11 July 2002; *Goodwin versus United Kingdom*, application no. 28957/95, 11 July 2002; *Van Kück versus Germany*, application no. 35968/97, 2 June 2003.
 24. Az alapjogi karta teljes szövegét lásd *Fundamentum*, 2001/1, 148–154 vagy *Emberi jogok*, 180–188.
 25. SAJÓ András: *Az önkorlátozó hatalom*, Budapest, KJK–MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, 17–18.
 26. BVerfGE 39, 1 (197) és BVerfGE 88, 203 (1993), illetve 64/1991. (XII. 17.) és 48/1998. (XI. 23.) AB határozat.
 27. 23/1990. (X. 23.) AB határozat.
 28. 22/2003. (IV. 28.) AB határozat.
 29. 22/1996. (VI. 26.) AB határozat..
 30. 8/1990. (IV. 23.) AB határozat.
 31. Hannah ARENDT: *A totalitarizmus gyökerei* [1973], ford. BRAUN Róbert, Budapest, Európa, 1992, különösen 349–377.
 32. Jeffrey ISAAC: *A New Guarantee on Earth, Hannah Arendt on Human Dignity and the Politics of Human Rights*, American Political Science Review, 1996, 61.
 33. 11/1992. (III. 5.) AB határozat, ABH 1992, 81.
 34. SÓLYOM László: *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, Budapest, Osiris, 2001, 113, 117–118.
 35. Ruti TEITEL: *Transitional Justice*, Oxford, Oxford University Press, 2000, 225.
 36. Jack DONNELLY: *Human Rights and Human dignity, an Analytic Critique of Non-Western Conceptions of Human Rights*, American Political Science Review, 1982, 303.